

Rikas perinne ja vilkas nykyaika

Virolaisen harmonikkamusiikin kiehtovat vaiheet

Teksti: Tiina Välja

Kuvat: Tiina Väljan arkisto, Eestin Harmonikkaliitto

Aika ennen toista maailmansotaa

Harmonikan soiton ja opetuksen kehityksen Eestissä voi jakaa kolmeen eri aikakauteen. Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä v. 1918 Viro itsenäistyi ja nuoren tasavallan talous alkoi kehittyä voimakkaasti. Harmonikka oli vielä 1920-luvulla harvinainen ja kallis soitin, ja niitä tilattiin pääasiassa Italiasta ja Saksasta. *Dallape* ja *Hohner* olivat tavallisimmat merkit. Esikuvia Viron itseoppineille harmonikansoittajille olivat esim. tanskalais-ruotsalaisen harmonikkaduon **Herman Gellini** ja **Ernst Borgström** esiintymiset Eestissä 1930-luvun alussa. Heillä oli konsertteja jopa Estonia-konserttisalissa Tallinnassa.

Duon antamalla esimerkillä myös eestiläiset soittajat kehittivät soittotekniikkaa ja alkoivat esittää myös ns. vakavampaa ohjelmistoa. Ernst Borgstrom löysi Eestistä itselle puolison, joka oli operettilaulajatar **Melanie Nontak**. Näin kanadalainen harmonikkaoppikirjojen tekijä **Boris Borgstrom** on tavallaan myös kotoisin Eestistä, jonne hänen sukujuurensa näin johtavat.

Harmonikkaa kuultiin 1930-luvulla monissa elokuvateattereissa mykkäfilmien taustalla, ja tietenkin myös tanssiorkestereissa. Näistä tunnettuja olivat mm. **John Pori orkesteri** ja

Ensimmäiset harmonikat ilmestyivät Eestiin jo melko varhain 1800-luvun puolivälissä. Samoihin aikoihin soitin alkoi tulla tutuksi myös Suomessa, kun uusi tulokas levittäytyi nopeassa tahdissa ympäri Eurooppaa.

Löötspillimeister eli harmonikanrakentaja August Teppe (1875-1959) on Viron harmonikkahistorian kantaisä, joka rakensi jopa parisataa soitinta ja oli myös itse taitava soittaja.

Tässä Tiina Väljan kirjoittamassa artikkelissa esitellään Viron harmonikkamusiikin historiaa ja nykypäivää.

Tanskalais-ruotsalaisen harmonikkaduon Herman Gellini ja Ernst Borgström

Priit Veebelin jazzorkesteri. Tuohon aikaan käytössä oli sekä piano- että näppäinharmonikkoja.

Parhaita harmonikansoittajia Eestissä 1930-luvulla olivat **Robert Salong** ja **Johann Lõhmus**. Heidän trionsa **Kaido Kurskin** kanssa oli silloin hyvin tunnettu.

Mutta sota heitti miehet eri puolille rintamaa.

Johann Lõhmus kutsuttiin sodan jälkeen vuonna 1948 Leningradin valtiolliseen Filharmonian 1. tason (eli parhaiten palkatuksi) solistiksi. Neuvostoliitossa hänen nimensä kirjoitettiin Jogan Lehmus. Koko 40-luvun ajan häntä pidettiin yhtenä taitavimmista soittajista Venäjällä. Hänen näppäinharmonikalle käyttämät sormitukseensa, joissa hän käytti kaikkia viittä sormea ja jotka hän aikoinaan oli omaksunut Robert Salongilta, olivat silloin Venäjällä aivan uusi asia. Niistä ammensi esimerkiksi mm. Boris Tihonov ja moni muu venäläinen harmonikansoittaja.

Lõhmuksen viiden sormen soitto-tapaa kehui myös Moskovan Gnessimien Instituutin lehtori M. Nižnikov. Nižnikovin omaksuimasta esitystavasta v. 1963 ei pidetty instituutissaan, joten häntä estettiin ”eksyttämästä oppilaitaan enempää” ja erotettiin virastaan. Nykyaikana venäläiset soittajat tietenkin soittavat käyttäen kaikkia viittä sormea.

Toinen merkittävä harmonikansoittaja **Robert Salong** oli jäänyt Viroom saksalaisen miehityksen vuosina, mutta pakeni vuonna 1944 Eestistä Ruotsiin. Siellä hän asui muutaman vuoden ja osallistui Pohjoismaisiin harmonikkakilpailuihin vuosina 1947 ja 1948. Hän voitti kilpailut molempina vuosina ja sai runsaasti huomiota Ruotsin sanomalehdissä. Robert Salong muutti Ruotsista Yhdysvaltoihin v. 1948.

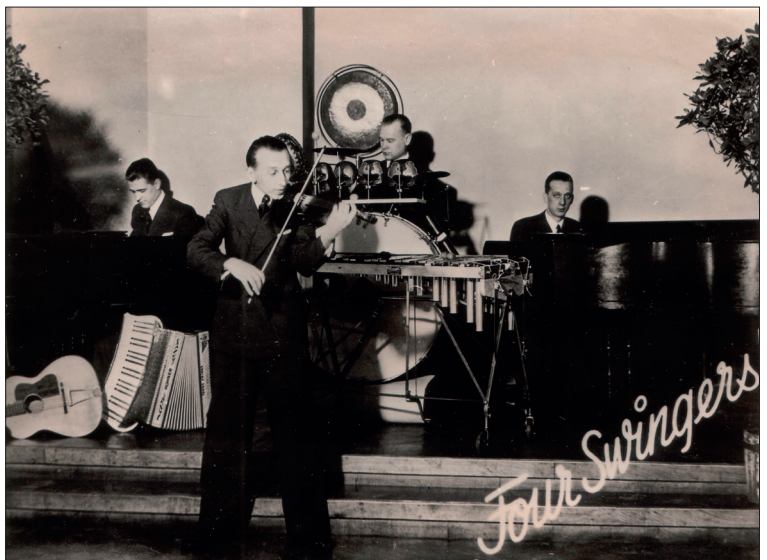
Toisen maailmansodan päättyessä loppui myös Eestin harmonikansoiton ensimmäinen nousukausi, jonka aikana soiton taso nousi korkealle samalla tavoin kuin tapahtui 30- ja 40-luvun Suomessa.

Kurt Strobel orkestereineen kinoteatteri Gloriassa v. 1932.

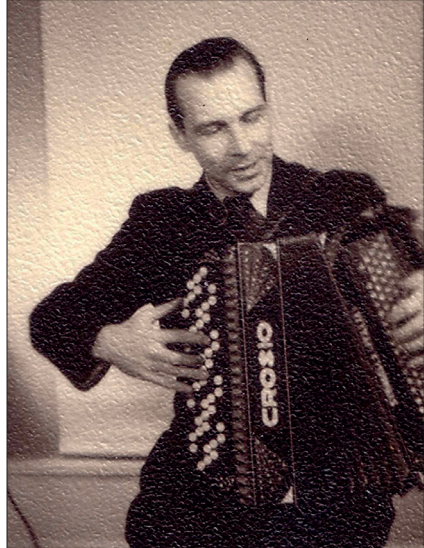

Priit Veebelin jazzorkesteri Estonia-konserttisalissa 24.11.1936.

FourSwingers, harmonikassa Uno Elts

Toinen kausi sodan jälkeen Neuvosto-Virossa

Robert Salong Ruotsissa v. 1946

Eesti oli liitetty Neuvostoliittoon v. 1940 ja sodan päätyttyä 1945 virolaisten elämää alkoivat järjestää Neuvostoliiton kommunistinen puolue ja Neuvostoliiton turvallisuuspalvelu NKVD. Taiteessa ja musiikissa aloitettiin taistelu “länsimaisia vaikutuksia” vastaan. Esimerkiksi saksofoni sekä harmonikka julistettiin porvarillisiksi soittimiksi ja vihollisen ideologian kantajiksi. Stalinin kuoleman jälkeen 1950-luvun jälkipuoliskolla tilanne kuitenkin parani ja jopa jazzmusiikki oli taas luvallista.

Ennen sotaa oli saatavilla yksityistä soitonopetusta, mutta sodan jälkeen syntyi tyhjiö. Huippusoittajat kuten Robert Salong ja Johann Lõhmus olivat poistuneet Eestistä ja kouluihin kutsuttiin harmonikkaopettajiksi toisten soittimien ammattilaisia, mm. **A. Aola, V. Koch ja L. Vigla.**

Uuden pedagogikan luominen vei aikaa. Puuttui myös alkuperäinen ohjelmisto harmonikalle. Epätasainen soitotaso ja valtiollisesti pakollinen venäläinen kansansoitinohjelmisto ei lainkaan nostanut harmonikan mainetta Eestin akateemisessa musiikkielämässä.

Lapsille opetusta

Sodan jälkeen Eestissä avattiin neuvostoliittolaisen musiikkisivistyksen kaavan mukaan lastenmusiikkikoulut sekä keskitasoa tarjoavat Tarton ja Tallinnan Musiikkikoulut. Korkeakoulutasoa ei harmonikan alalla ollut.

Lasten musiikkikoulujen opetusohjelmaa johti Viron Kulttuuriministeriö, joka järjesti valtiollisia seminaareja ja kilpailuja vuodesta 1957 alkaen. Koska metodisesta materiaalista oli valtava pula, oli seminaarien ohjelmissa pääasiana opetuksen peruskysymyksiä kuten soittimen asento, oikean käden asento, vasemman käden bassosormitus, palkeen tekniikka jne.

Lasten musiikkikoulujen lukumäärä kasvoi jatkuvasti, ja nykyisin Eestissä on noin 90 tällaista koulua. Viron itsenäistyttyä uudelleen otettiin v. 1997 käyttöön musiikkikoulujen valtiollinen opetusohjelma.

Vuonna 2005 opetussuunnitelmat

Trio Robert Salong, Kaido Kursk ja Johann Lõhmus

laajenivat ja mukaan alettiin ottaa myös kansanmusiikin ja jazzin koulutusohjelmia.

Tällä hetkellä harmonikan opetus lastenkoulussa kestää 5 tai 7 vuotta. Joka toinen vuosi järjestään valtakunnallinen kilpailu ja sitä ennen maakuntien kilpailut.

Harmonikansoiton opettajien ammattikoulutus oli Neuvostoliiton aikana järjestetty siten, että opiskelupaikkoina toimivat toisen tason musiikkikoulut. Opiskeluaika kesti neljä vuotta. Näitä opettajien ammattikouluja Eestissä on kaksi: Tartossa Heino Eller –musiikkikoulu ja Tallinnassa Geog Ots –musiikkikoulu. Molemmat koulut on alkujaan perustettu jo v. 1919, mutta opetustasoja ja nimiä on myöhemmin muutettu. Kansanmusiikin osastot avattiin Tartossa 1945 ja Tallinnassa v. 1949, ja niissä opetettiin venäläisten kansansoitinten bajanin, domran ja balalaikan ohella myös kanteletta ja harmonikkaa.

Tallinnaan tuli opettajaksi Leopold Vigla, jota pidetään Eestin harmonikansoiton opetuksen perustajana. Viulistina hän käytti harmonikkaopetuksessa omia tietoja viulunsoitosta.

Ensimmäiset opettajat valmistuvat

Ensimmäiset Tallinnan musiikkikoulun käyneet harmonikkaopettajat olivat korkeatasoisia soittajia. Esimerkiksi **Uno Arro**, yksi ensimmäisistä valmistuneista, siirtyi Moskovan Gnesinin Instituuttiin, ja hänestä tuli v. 1960 ensimmäinen korkeakoulututkinnon suorittanut harmonikkapedagogi Eestissä.

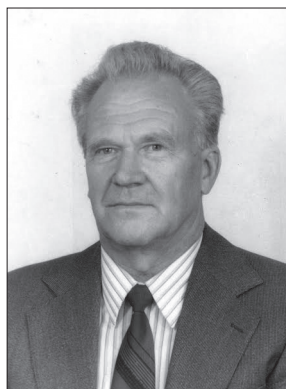
Seuraava 60-luku oli kultaista aikaa myös harmonikalle, sillä v. 1962 avattiin Tallinnan Valtiollisessa Konservatoriossa puhallinorkesterin johdon ja harmonikan osasto. Leopold Viglan laatima harmonikansoiton oppikirja ilmestyi, ja useat eestiläiset säveltäjät kuten **Uno Naissoo** ja **Erich Jalajas** kirjoittivat ensimmäiset sävellykset harmonikalle. Uno Naissoon *Konsertti-fantasia harmonikalle ja orkesterille* on yksi näistä ensimmäisistä ilmestyneistä harmonikkateoksista. Harmonikkamusiikki soi

Eesti liitettiin v. 1940 Neuvostoliittoon, ja musiikista tuli silloin tärkeä progagandan osa.

Leopold Vigla oppilaidensa kanssa.

Uno Arro (1934-2017) oli vuosikymmeniä yksi keskeisimpiä henkilöitä Viron harmonikkatoiminnassa.

Konservatoriosta valmistuneet v. 1968, keskellä opettajansa Leopold Vigla.

usein radiossa ja televisiossa ja sitä nauhoitettiin paljon. Myös suhteet ulkomaisten kollegoiden kanssa muuttuivat aikaisempaa vapaammiksi. Eestiin alkoi saapua länsimaista ohjelmistoa ja myös soittimia tuotiin salaa rajan yli. Esim. **Heldur Jakon** onnistui 1960-luvun

lopussa tuomaan Suomesta Eestiin ensimmäisen Titanomelodiabassoharmonikan.

Jos 1960-luvun alkuvuosina konservatoriossa olikin pääpaino harmonikansoitolla, aloitettiin puhallinorkesterin aineita vaatien vähitellen enemmän siitä syystä, että Viron suuriin laulujuhliin

saataisi enemmän orkesterin johtajia.

Vuonna 1968 valmistui konservatoriosta orkesterinjohto pääaineena kahdeksan harmonikansoittajaa, heidän joukossaan **Venda Tamman, Heinrich Anni-on, Heldur Jakon, Vello Karu ja Nikolai Kravtsov.**

Kravtsov siirtyi sittemmin töihin Leningradin Kulttuuri-instituuttiin.

Leopold Viglan kuoleman jälkeen vuonna 1974 Tallinnan konservatoriossa lopetettiin harmonikansoiton opetus. Niin päättyi Virossa toinen harmonikkamusiikin nousukausi, jolloin saavutettiin paljon. Soittotaidon taso nousi ja metodiset perusteet ja ohjelmat kehittyivät voimakkaasti. Tämän jälkeen korkeakouluopinnot olivat mahdolliset vain Viron ulkopuolella, ensisijaisesti Venäjällä tai Liettuassa.

Eestin Valtiollinen Harmonikkaorkesteri v. 1977 Estonia-konserttisalissa.

Venda Tammann (1932-2010)

Pitkän tauon jälkeen uusi nousu

Konservatorion harmonikkaopetuksen sulkemista seurasi 30 vuoden aikakausi ilman korkeakouluopetusta. Koko harmonikansoiton kehitystoiminta rajoittui keskitason opetukselle. Ensimmäiset konservatorion lopettanut opettajat antoivat kuitenkin parhaansa. Muun muassa Baltian maiden ammatikoulujen välille perustettiin harmonikkasoittajien kilpailu, tilattiin uutta ohjelmistoa, ja lisäksi lähes 50 jäsenestä koostuva Valtiollinen Harmonikka-orkesteri aloitti toimintansa.

Opettajien ponnisteluista huolimatta jätti korkeakouluopetuksen puuttuminen jälkensä. Harmonikan maine Virossa lamaantui, samoin oppilaiden motivaatio. Harmonikka kyllä tunnettiin Eestissä viihdemusiikin soittimena, ja sillä alalla olivat hyvin tunnettuja **Venda Tammann ja Henn Rebane**.

Eestin itsenäistymisen jälkeen vuonna 1991 avautuivat ovet uusille suhteille ulkomaille. 1992 syksynä pidettiin Tallinnan Georg Ots -musiikkikoulussa harmonikkaopettajille koulutuspäivä, jossa esiintyivät

Suomesta Sibelius-Akatemian nuoriso-koulutuksen oppilaat. Sibelius-Akatemian harmonikkaluokan johtaja **Matti Rantanen** piti luennon Suomen harmonikanopetuksesta. Siitä alkoivat jokavuotiset opettajien koulutuspäivät, jotka ovat jatkuneet yli 20 vuotta. Luennoitsijoina ovat olleet Suomesta myös **Helka Kymäläinen, Petri Makkonen, Mikko Luoma ja Mika Väyrynen** ja lisäksi monia vierailevia lehtoreita Tanskasta, Liettuasta ja Latviasta.

Kouluille ostettiin uusia italialaisia melodiabassosoittimia ja opetuksessa käytettiin uusia teemoja, kuten kamarimusiikki, melodiabasson opetus, harmonikan historia, improvisaatio ym.

Georg Ots -koulussa avattiin vuonna 1998 jazzharmonikan opetus **Tiit Kallusten** johdolla.

Itsenäistymisen jälkeen avautuivat myös opiskelijoille mahdollisuudet jatkaa ulkomailla opintojaan. **Küllü Möls** ja **Signe Vainu** opiskelivat Sibelius-Akatemiassa Suomessa, **Sirje Möttus** Kööpenhaminassa Tanskassa. Nykyään **Mikk Langeproon** on Sibelius-Akatemiassa suorittamassa maisteriopintoja.

Henn Rebane (s. 1952) - harmonikkataiteilija, säveltäjä, opettaja ja monien kansainvälisten festivaalien järjestäjä Virossa. Viron Harmonikkaliiton perustaja ja ensimmäinen puheenjohtaja.

Korkeakouluun takaisin

Tallinnan Georg Ots -koulun harmonikkaosasto ja Eestin Harmonikkaliitto tekivät aloitteen harmonikan korkeakouluopetuksen aloittamiseksi Eestin Musiikki- ja Teatteriakatemiassa. Muutaman vuoden valmistelun jälkeen opetus aloitettiin v. 2002. Opettajina ovat toimineet **Küllü Kudu** (ent. Möls), **Tiina Välja**, **Signe Vainu**, **Sirje Mõttus** sekä improvisaatio- ja pop-jazz-linjalla **Tiit Kalluste**.

Myös yhteistyö virolaisten säveltäjien kanssa alkoi vilkkaana. Harmonikalle ovat kirjoittaneet mm. säveltäjät **Mirjam Tally**, **Alo Põldmäe**, **Evelin Seppar**, **Riho Esko Maimets**, **Maria Kõrvits**, **Lauri Jõelett** ja **Malle Maltis**.

Ehkä tärkein ja suurimuotoisin teos on ollut **Erkki Sven Tüürin** *Konsertto "Prophecy"* harmonikalle ja orkesterille, joka valmistui v. 2007 **Mika Väyrysen** tilauksesta.

Harmonikka sai v. 2014 ja 2016 paljon huomiota TV-kilpailussa "Klassikatahdet", missä muiden nuorten huippusoitajien kanssa edukseen kilpailivat **Henri Zibo** ja **Mikk Langeproon**. Henri sai tapahtumassa toisen palkinnon, ja he esiintyvät laajasti monien eri konserttijärjestäjien kautta.

Lopuksi

Hyvällä syyllä voidaan sanoa, että Viron itsenäisyyden palauttamisen jälkeen v. 1991 alkoi harmonikkamusiikin kolmas nousuaika. Nykyisin harmonikkaa voi opiskella klassisella solistiosastolla, pedagogisella osastolla, kansanmusiikin osastolla sekä jazzosastolla. Tosin ongelmana on oppilaiden ja ammattiopiskelijoiden verraten pieni määrä. Harmonikansoittajat sekä opettajat tekevät kuitenkin kaikkensa Viron harmonikkakulttuurin säilymisen ja edistämisen hyväksi. ☺

Tiit Kallusten trio. Mukana Vilju Veski (sax) ja Daniel Piazzolla (perc).

Tiit Kalluste on harmonikan pop-jazz-opetuksen perustaja Virossa. Hän toimii Tallinnan Georg Ots -musiikkikoulussa sekä Eestin Musiikki- ja Teatteriakatemiassa.

Henri Zibo

Mikk Langeproon

PÄHKINÄNKUORESSA

Tärkeimmät harmonikkamusiikin konsertit ja festivaalit Virossa:

- Pärnun harmonikkamusiikin festivaali joka vuonna lokakuussa
- Võrun harmonikkamusiikin päivät joka toinen vuosi, missä nuoret soittavat orkesterissa, ohjelmassa kilpailut ja konsertit.
- Venda Tammannin vuosittainen muistokonsertti lokakuussa Tallinnan Georg Ots -musiikkikoulussa.
- Uno Arron muistokonsertti vuosittain marraskuussa Tarton Heino Eller -musiikkikoulussa.

Eestin Harmonikkaliitto (EHL) on ollut aktiivinen harmonikan elämän kehittäjä Eestissä. Vuodesta 2004 alkaen EHL on kansainvälisen harmonikkaliiton CIA:n täysjäsen ja osallistuu aktiivisesti kansainväliseen yhteistyöhön. Harmonikkaliittoa ovat johtaneet presidentit Henn Rebane 1995-1999, Tiit Kalluste 1999-2011, Sirje Mõttus 2011-2014 ja Kristel Laas vuodesta 2014 lähtien. Liiton varapuheenjohtajana on toiminut Tiina Välja 1999-2014 ja Aivi Tilk v. 2014 lähtien.

Eesti Akordioniliit (Viron Harmonikkaliitto)

- perustettu v. 1995
- tavoitteena ensin harmonikan korkeakoulutuksen aloittaminen ja nyt sen kehittäminen
- on ollut Eestissä yksi ensimmäisistä muusikon (harmonikansoittaja) ammattitodistuksen antajista
- järjestää joka kesä suosittuja harmonikkaleirejä, viimeksi Kihnun saarella
- järjestää opettajille vuosittain talviseminaari ulkomaisten professorien kanssa.
- järjestää lapsille videokilpailut
- tekee yhteistyötä Eestin Musiikkikoulujen Liiton kanssa järjestämällä valtakunnalliset kilpailut.
- tilaa nykymusiikkia Viron säveltäjiltä.